

Steiner filosof

Michael Nejedlo

Světlo, které na mne padá při vnitřním probuzení, padá také na to, co jsem si osvojil z věcí světa. Cokoli poznávám, zůstalo by jen slepým věděním, kdyby na to nepadlo toto světlo. Mohl bych celý svět pronikat poznáváním: nebyl by tím, čím se mně musí stát, kdyby poznávání nebylo ve mně probuzeno k vyššímu životu.

Na podzim 1883 ukončil studium na Vysoké škole technické, aniž by složil závěrečné zkoušky. Nedostával již stipendium a musel si na živobytí vydělávat soukromým vyučováním. Naděje, že by mohl udělat kariéru díky práci na Goethově díle, se však nesplnily. Z praktických důvodů se musel věnovat jiné práci. Jednalo se o výchovu synů vídeňského obchodníka Ladislava Spechta. Problémy byly hlavně s nejmladším chlapcem, který byl pokládán za nevzdělavatelného. Steinerovi se podařilo získat jeho důvěru a mohl pak začít realizovat jeho výchovu a vzdělávání. Jak k tomu sám říká. „Uvědomil jsem si, že výchova a výuka se musí stát uměním majícím své základy ve skutečném poznání člověka.“ Postupem času se mu podařilo chlapci pomoci do té míry, že mohl nejprve dohnat učivo obecné školy a poté absolvovat gymnázium.

V domě svého zaměstnavatele navázal také blízké přátelství s Pauline Spechtovou, která se o něj starala, když v roce 1887 vážně onemocněl. Mohl s ní hovořit o svých vědeckých i jiných zájmech. Vedle práce se Steiner věnoval též společenskému životu. Je zajímavé, že se pohyboval ve velmi různorodých kruzích, na jedné straně to byli jeho vrstevníci, literáti a levicoví politici, na straně druhé katoličtí profesori theologie. Steiner byl častým hostem u básnířky Marie Eugénie delle Grazie, do jejíhož domu docházeli básníci, sochaři, hudebníci či theologové. Steiner udržoval též kontakty se skupinou vídeňských theosofů, kteří se věnovali esoterii a okultním naukám.

Theosofická společnost byla založena roku 1875 Helenou Petrovnou Blavatskou a Henrym Steelem Olcottem v New Yorku. Blavatská pocházela z Ruska, údajně měla magické schopnosti a proslavila se jako špiritistické médium. V polovině 80. let se společnost rozšířila do Evropy. Ve Vídni byla tehdy založena lóže Theosofické společnosti, kterou vedl Friedrich Eckstein.

Ve Vídni působil také Franz Hartmann, který se dobře znal s Blavatskou a posléze se stal jedním z nejznámějších německých theosofů. O tom, jak se Steiner dostal do této společnosti, sám mnoho neuvádí. Jeho vztah k theosofii byl rozporuplný a procházel vývojem. Hlavní partnerkou v rozhovorech o theosofii se, mu stala Rosa Mayrederová, básnířka a pozdější bojovnice za práva žen, s níž navázal přátelský vztah. Udržoval korespondenci s filosofem Eduardem von Hartmannem.

Stal se redaktorem Vídeňského týdeníku, v němž uveřejnil řadu statí a komentářů k politickým událostem.

Během svého vídeňského období rozvíjel Steiner myšlenky, které se staly základem pro antroposofii, filosofii, která je s jeho jménem výrazně spojená. Na podzim roku 1890 zahájil svou sedmiletou práci v Goethově a Schillerově archivu ve Výmaru. Přestože zde měl jisté problémy, mimo jiné se svým nadřízeným, a ve své autobiografii přiznává pocity jisté osamělosti, oceňuje svá setkání s umělci, vědci, politiky. V roce 1891 byl promován na doktora filosofie na univerzitě v Rostocku. Po dvou letech nepříteli útulného bydlení se přestěhoval do bytu Anny Eunikeové, která nedávno ovdověla

a potřebovala pomoci s výchovou svých pěti dětí. Steiner u ní našel skutečný domov a jejich vztah záhy přerostl v blízké přátelství. Na podzim 1891 začal Steiner pracovat na svém stěžejním filosofickém díle *Filosofie svobody*. Zde se snaží deklarovat nejvyšší ideál světového vývoje - individuální svobodu člověka. Reakce vlivných míst na jeho ideály byla dosti negativní, do té doby uznávaný vědec se dostává do izolace. Zabývá se také dílem a myšlenkami Friedricha Nietzscheho. Spis o této známé osobnosti vydal roku 1895. Krátce byl ovlivněn filosofií hlasatele radikálního individualismu Maxe Stirnera a básníka Johna Henryho Mackaye, který Steinera dokonce vybídl, aby se přihlásil k myšlenkám individualistického anarchismu. Steiner, jenž rozhodně odmítal teroristický anarchismus, si však uvědomoval rizika spojená s tímto postojem krajního individualismu, takže jeho exkurz do této oblasti byl velmi krátký.

V roce 1897 odchází Steiner do Berlína, kde začal pracovat v redakci literárního magazínu. Účastnil se též činnosti v německém divadelním spolku, psal divadelní kritiky, recenze, spolupracoval se společností. Věnoval se školám pro vzdělávání dělníků, účastnil se založení literárního klubu *Přicházející*, spolupracoval se Spolkem *Giordana Bruna*. Patří též ke spolupracovníkům *Svobodné vysoké školy*, která byla předchůdcem lidových vysokých škol. V roce 1899 uzavřel manželství s Annou Eunikeovou. Tento svazek nebyl nikdy ukončen rozvodem, jak se někdy uvádí, ale v roce 1904 došlo k odloučení z iniciativy paní Anny, která se zřejmě nedokázala vyrovnat s úzkou spoluprací svého manžela s překladatelkou Marií von Sivers.

Na konci léta 1900 se Steiner rozhodl z literárního magazínu, který pro něj znamenal důležitý finanční zdroj, odejít. V září pak dostal nabídku, aby vystoupil v Theosofické knihovně s přednáškou o Friedrichu Nietzsche.

Během vídeňského pobytu Steiner zůstával skeptický ve svém vztahu k theosofii, jak ji reprezentovala H. P. Blavatská. Když přicházel na svou přednášku do Theosofické knihovny, zřejmě si od jejího výsledku mnoho nesliboval. Avšak jak sám uvádí, během přednášky zaregistroval, že v publiku jsou lidé, kteří mají zájem o duchovní svět. Setkal se s velkým ohlasem a byl požádán o další vystoupení, tentokrát na téma *Goethovo tajné zjevení*. Záhy poté byl vyzván, aby připravil cyklus přednášek o mystice, v nichž mu šlo především o zachycení jejího vztahu k moderním přírodním vědám. Na přelomu let 1901 až 1902 vystoupil s druhým přednáškovým kurzem, jenž pak souhrnně vyšel pod názvem *Křesťanství jako mystická zkušenost*. Přitom vycházel ze starověkých mýtů a mystérií a snažil se vysvětlit, že je můžeme chápat jako obrazy mystických procesů. Středem veškerého poznání je pro něj Kristus.

Po své návštěvě Londýna, kde se setkal s tehdejší vůdčí osobností anglické theosofie Annie Besantovou, se začal v létě 1902 zabývat přípravou německé sekce Theosofické společnosti. Ve svých přednáškách se snažil spojit theosofii s individuálním poznáním jednotlivce, což vyvolalo nelibost v části theosofických kruhů. Proto se snažil rozvinout theosofii v takové podobě, která by odpovídala možnostem porozumění a potřebám theosofů. V říjnu 1902 se stal Steiner generálním tajemníkem německé sekce. Došel k názoru, že je třeba vyjít od všeobecného poznání člověka k individuálnímu poznávání člověka. Tyto jeho úvahy se pak odrazily v knize *Theosofie*, již se uzavírá první etapa jeho formování athroposofie.

V letech 1902-1909 se Steiner aktivně věnoval psaní a přednáškové činnosti, často byl na cestách, během kterých řešil theosofické záležitosti. Dokázal navštívit ročně i 40 měst, mnoho z nich vícekrát. Pokud to bylo možné, přednášel jednou pro veřejnost a jednou pro členy společnosti. Věnoval se i učitelství Vzdělávací škole, učil ve Spandavě a setkal se také s levicovými politiky, jako byla Rosa Luxemburgová. Takové množství práce mohl Steiner zvládat jen díky tomu, že našel blízkého člověka, který mu stál po boku. Tím se stala již dříve zmíněná Marie von Sivers, pocházející z baltské důstojnické rodiny, jež byla po generaci v ruských službách. Marie vyrostla v Petrohradě, kde získala kvalitní vzdělání, které pak prohlubovala svými zahraničními pobyty, především na Sorbonně v Paříži. Díky tomu také ovládala několik jazyků. Během svého pobytu v Berlíně navštívila Steinerovy přednášky o mystice. Toto setkání se ukázalo jako důležitý zlom pro obě osobnosti. Na

Steinerovo přání souhlasila s tím, aby se stala tajemnicí německé sekce Theosofické společnosti. Marie se starala o značnou část oficiální korespondence, vedla akta sekce, vypracovávala plány Steinerových cest atd.

S její pomocí Steiner založil měsíčník Luzifer (posléze Luzifer - Gnosis), kde vycházely články na pokračování. V roce 1908 založila Marie von Sivers nakladatelství, které vydávalo Steinerova díla i knihy jiných theosofů. Marie ovšem byla pro Steinera důležitá i z jiného důvodu. Byla pro něj jakýmsi ochranným štítem před různými typy hysterických lidí, které Steiner se svou pověstí jasnovidce a okultisty pochopitelně přitahoval. Sám Steiner k tomu říká, že „se stala uklízečkou mnoha věcí, jež se nashromáždily v mnoha hlavách“. Fakt, že za to byla často kritizována, přijímala naprosto klidně. Společně též podnikali cesty za uměním a kulturou do Benátek, Milána, Florencie, Říma či na Sicílii. Jejich vztah pak v roce 1914, několik let po smrti Steinerovy první manželky, vyvrcholil svatbou.

V německé sekci Theosofické společnosti existovaly různé proudy, Steiner však věřil, že přes rozdílné duchovní cesty může vzniknout opravdu pozitivní duchovní společenství. Snažil se vždy zdůrazňovat to, co bylo společné a pozitivní. V Theosofické společnosti existovala Esoterní škola, již vedla Annie Besantová. Steiner vedl od roku 1904 německé oddělení této školy. Formu školení, kterou zastával, popsal ve své Theosofii a v knize O poznávání vyšších světů. V Theosofii mimo jiné uvádí, že člověk je myslící bytostí a svou cestu poznání může nalézt jen tehdy, vyjde-li z myšlení. V Theosofické společnosti však existovaly i jiné metody poznání, které zavedl Charles Leadbeater, jež odmítaly cvičení kontrolující a měnící duši žáka. Steiner Besantovou upozorňoval na nebezpečí této metody, ta však jeho pochyby odmítla. Proto Steiner roku 1907 oddělil esoterní školu, kterou vedl, od školy vedené Besantovou. Zhruba v té době se též začala měnit podoba německé sekce. Skládala se teď převážně z členů, které Steiner získal svými přednáškami. Ti, kteří se drželi původního anglo-indického směru, většinou společnost opustili nebo se přidali ke Steinerovi.

Steiner cítil, že nově získaní členové očekávali i odpovědi na náboženské otázky. Proto se od konce roku 1906 až do roku 1912 věnoval ve dvanácti přednáškových kurzech biblickým tématům. Část těchto kurzů byla zamýšlena jako úvod do theosofie. Zvláštní situace pak nastala v Mnichově, kde k theosofickým kruhům patřili umělci a lidé, kteří se zajímali o umění. Steiner využil této příležitosti a na theosofickém kongresu v roce 1907 nastudoval drama Eduarda Schurého o eleusinských mystériích s Marií von Sivers v hlavní roli. Další Schurého drama pak uvedl v roce 1909. Steiner věřil, že tyto inscenace podnítí herce a diváky k cestě od teoretického k živějšímu chápání duchovna. V letech 1910—1913 se v Mnichově pod Steinerovým vedením uskutečnila premiéra čtyř jeho mysterijních dramát, v nichž se snažil uměleckým způsobem zobrazit cestu současného člověka k zasvěcení, k poznání. Pro jejich provedení a také pro pěstování metodicky podložené duchovní vědy bylo zapotřebí zřídit přiměřenou budovu. Tato skutečnost se stala signálem k projektu „Goethovy stavby“, jak ji Steiner sám nazval, v Dornachu ve Švýcarsku, otevřené roku 1920. Stavba dostala název Goetheanum, i když ji členové společnosti nazývali od začátku Steinerovým jménem. Architektem nezvyklé, do sebe zaklesnuté dvoukopolovitě dřevěné stavby, která měla symbolizovat tajemství vesmíru, byl sám Steiner, budova však byla na Silvestra 1922 zničena požárem a pro druhou stavbu, tentokrát z betonu, stihl Steiner vytvořit již jen model.

V letech 1912-13 vyvrcholily spory uvnitř Theosofické společnosti, jejichž důsledkem bylo to, že počátkem roku 1913 zrušila Annie Besantová zakládací listinu německé sekce, a tak ji fakticky vyloučila z Theosofické společnosti. Důvodem rozkolu podle Steinerova názoru bylo špatné vedení společnosti ze strany Besantové a také skandál kolem Jiddy Krišnamurthiho, vydávaného za údajného budoucího spasitele lidstva. V tomto pseudonáboženském jednání viděl Steiner velké nebezpečí pro theosofii. Na konci téhož roku se pak v Berlíně oficiálně ustanovila pod Steinerovým vedením Anthroposofická společnost. Steiner podnikal četná přednášková turné a ve spolupráci s Marií von Sivers zakládal anthroposofické pobočky v Německu i v zahraničí. Centrum Anthroposofické společnosti se přesunulo do švýcarského Dornachu poblíž Basileje.